

Олена Волярська

ORCID ID: 0000-0002-6812-1154

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE DZIAŁALNOŚCI
CENTRÓW EDUKACJI DOROSŁYCH NA UKRAINIE

ACTIVITY PECULIARITIES
OF ADULT EDUCATION CENTERS IN UKRAINE

Світовий досвід свідчить, що однією із закономірностей оновлення суспільства та продуктивного функціонування ринкової економіки є організація освіти на науковій основі, зростання пріоритету професійної підготовки у системі суспільних цінностей. Функціонування формальної та неформальної освіти дорослих об'єктивно пов'язане з розвитком фахівців, які мають професійну освіту, певний професійний і життєвий досвід. Професійна компетентність, відповідальність за результати власної праці, готовність до постійного професійного вдосконалення, конкурентоспроможність – характерні риси сучасного фахівця.

З урахуванням демографічної ситуації в нашій державі важливим завданням є залучення різних категорій дорослого населення освітньої діяльності. Це зумовлено зміною форм соціального життя, динамічною зміною інформації, труднощами міжгенераційної взаємодії, потребою інтеграції людей поважного віку в сучасне суспільство, що детермінує

неперервність освіти, її вихід за вікові межі їй забезпечує природне входження людей дорослого віку в новий етап життя та адаптацію до нього.

В аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень (2018) розглянуто європейський і світовий досвід формування та розвитку системи освіти впродовж життя. Доведено, що розвиток неперервної освіти дозволяє створювати умови для формування гнучких освітніх траєкторій кожної дорослої людини. Освіта впродовж життя передбачає зростання інвестицій у сферу навчання дорослого населення, охоплює все цілеспрямоване навчання (формальне чи неформальне) з метою удосконалення навичок і компетенцій. У метадисциплінарному дослідженні «Україна: ідентичність у добу глобалізації» (Кремень, Ткаченко, 2013) українськими науковцями доведено, що важливою інновацією для нашої країни є поєднання громадянської активності і навчальної діяльності дорослих.

Проблемам розвитку освіти дорослих в Україні присвячено наукові праці О. Аніщенко, Л. Лук'янової, Н. Косик, О. Пастушок, О. Пехоти, С. Прийми та ін. Високо оцінюючи здобутки вчених та освітян-практиків, необхідно зазначити, що у вітчизняній педагогіці відсутні комплексні дослідження, які присвячені організації і функціонуванню центрів освіти дорослих (ЦОД).

Мета статті – охарактеризувати особливості діяльності центрів освіти дорослих в Україні.

Входження України у Європейській освітній простір вимагає розбудови багатьох сегментів системи позиттивного навчання, яке стимулює модернізацію соціальної, економічної та гуманітарної сфери держави. Водночас неперервна освіта людини не обмежується формальною освітою: потрібно брати до уваги освіту дорослих, її неформальну та інформальну форми.

Освіта людей дорослого віку представлена в Україні такими закладами та установами, які займаються різними видами формальної та неформальної освіти, а саме: громадянською освітою (громадські організації, жіночі центри та об'єднання, сімейні клуби, об'єднання людей третього віку); професійною освітою (курси іноземних мов, комп'ютерні курси); об'єднання за інтересами (гуртки, клуби, центри культури); центри освіти дорослих організовані при державних закладах (філармоніях, бібліотеках, музеях, будинках культури, центрах медичної просвіти) (Лук'янова, 2011). Проте таке розмаїття освітньої діяльності дорослого населення в Україні, на жаль, не може бути схарактеризоване як цілісна освіта для дорослих,

закономірно пов'язаних між собою елементів, оскільки всі заклади та установи існують розрізнено та об'єднані лише в рамках проектної діяльності на тимчасовій основі.

Аналіз наукових джерел і наш педагогічний досвід свідчать про те, що центри освіти дорослих в Україні є складовою освітньої діяльності в окремих регіонах. Центри освіти дорослих (ЦОД) є осередками соціальної інтеграції різних груп дорослого населення. Зазначимо, що на початку ХХІ ст. в Україні центри освіти дорослих функціонували як самостійні культурно-просвітницькі інституції, або як структурні підрозділи навчальних закладів, установ. Вони є освітніми майданчиками для навчання дорослих з різними особистісними і професійними навчальними потребами.

Науковими працівниками відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України у співавторстві з С. Приймою (2016) на основі міждисциплінарного підходу здійснено системний аналіз проблеми проектування створення і діяльності центрів освіти дорослих в Україні.

Як зазначає О. Аніщенко, центри освіти дорослих є осередками соціальної інтеграції різних категорій дорослого населення. Вони є освітнім простором, у якому враховано запити і потреби різних категорій дорослого населення (Аніщенко, 2018).

Позитивно оцінюючи досвід країн Європейського Союзу, зокрема Польщі в розбудові мережі закладів неформальної освіти дорослих, зазначимо, що в українських реаліях більш дієвою є модель центру освіти дорослих, створеного громадською організацією. Діяльність таких центрів спрямована на надання широкого спектру освітніх послуг відповідно до запитів і потреб різних категорій дорослого населення. Діяльність центрів освіти дорослих здійснюється на основі андрагогічного підходу (Волярська і Пастушок, 2018).

До пріоритетних напрямів діяльності центрів освіти дорослих у громаді належать: організаційно-технологічне забезпечення супроводу освіти й навчання різних категорій дорослого населення; розроблення навчальних програм для освіти різних категорій дорослих у контексті неперервної освіти; здійснення моніторингу освітніх потреб дорослих; реалізація спільних проектів, спрямованих на соціалізацію різних категорій дорослого населення.

За результатами наших досліджень виявлено ключові завдання діяльності центрів освіти дорослих в громаді, а саме: 1) аналіз сучасних тенденцій розвитку освіти дорослих, узагальнення вітчизняного й зарубіжного

досвіду з цієї проблеми, узагальнення інформації; 2) вивчення культурно-освітніх потреб різних категорій дорослого населення для подальшої розробки відповідного організаційно-навчального забезпечення освітнього процесу; 3) впровадження інноваційних навчальних технологій, спрямованих на підвищення якості та ефективності навчання дорослих; 4) висвітлення результатів соціалізації різних груп дорослого населення шляхом організації та проведення в громаді семінарів, форумів, круглих столів тощо; 5) взаємодія з регіональними органами Державної служби зайнятості України, територіальними центрами соціального обслуговування громадян, підприємствами, установами, організаціями щодо організації додаткової освіти для різних категорій дорослого населення.

Вивчення пріоритетних напрямів і ключових завдань діяльності центрів освіти дорослих уможливили виявлення особливостей їхньої діяльності, зокрема: 1) «компенсаторне» навчання, що передбачає поновлення знань, втрачених на різних етапах професійної діяльності дорослої людини (наприклад, знання іноземних мов); 2) розвиток і закріплення наявних у дорослих навичок, таких, як мовні навички, комунікабельність, здатність до навчання, особистісні й соціальні навички тощо; 3) подолання особистих викликів, професійних проблем (комп'ютеризація та інформатизація, гнучкість роботи й мінливість умов праці, реформа системи соціального забезпечення, індивідуалізація та її наслідки для соціальної згуртованості). Це вимагає від педагогічного персоналу ЦОД створення відповідних умов для навчання впродовж життя. Для задоволення освітніх потреб різних категорій дорослого населення навчання у ЦОД відбувається на основі поєднання професійного та особистісного зростання слухачі.

Поширеними напрямками діяльності сучасних центрів освіти дорослих є:

I. Освіта у сфері культури, спорту, що реалізується у діяльності гуртків живопису і малюнку, художньо-ремісничих гуртків, фото/кіно/відео-курсів, театральних студій, музичних і танцювальних гуртків, спортивних гуртків, туристичних гуртків (організація туристично-краєзнавчих екскурсій). Організуються виставки, відвідування театрів і філармоній;

II. Освіта у сфері удосконалення професійної діяльності, для забезпечення якої організуються мовні курси, курси для підвищення рівня правової культури, комп'ютерної грамотності, курси відповідального батьківства, курси за програми перекваліфікації безробітних, програми професійного навчання жінок, тренінги для людей із обмеженими можливостями.

Зазначимо, що теоретичне обґрунтування діяльності ЦОД дозволяє, на жаль, без належного нормативно-правового забезпечення в Україні створювати громадські організації з освіти впродовж життя та спільно із органами місцевого самоврядування задовольняти освітні потреби різних груп дорослого населення.

Як приклад наведемо діяльність Центру освіти дорослих при Комунальному закладі «Нікопольська міська школа мистецтв №1» у м. Нікополь Дніпропетровської області. Тут за ініціативою Громадської організації «Козацький набат» 25 квітня 2017 р. створено Центр освіти дорослих. Цьому передувала клопітка праця: проведено моніторинг культурно-освітніх потреб жителів м. Нікополя та «Освітні потреби дорослих» у співпраці з науковими працівниками Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Під час анкетування респонденти відповідали на такі запитання: «Що мотивує Вас до участі у навчання впродовж життя?», «Який напрям неформальної освіти є цікавим для Вас?», «Яка тематика тренінгів, курсів є для Вас цікавою?», «Які тренінги, семінари, курси Ви бажаєте відвідувати?». Результати опитування дали змогу визначити зміст і напрями діяльності громадської організації «Центр освіти дорослих у м. Нікополі».

Організаторами Центру було опрацьовано чинну законодавчу базу України й виявлено, що в сучасних умовах необхідно діяти відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) і Закону України «Про громадські об'єднання» (2013 р.).

Центр здобув перемогу у конкурсі міні-грантів з ініціативою «Музика змін» у рамках реалізації проекту «Громада, що навчається: трансформація конфліктів в Україні та Молдові через активну громадянську участь». Фінансову підтримку цього проекту здійснювали Міністерство закордонних справ Німеччини, Інститут з міжнародного співробітництва Німецької асоціації народних університетів (DVV International), Громадська організація «Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток». Реалізація проекту «Музика змін» відбувалась на базі Комунального закладу «Нікопольська міська школа мистецтв № 1» у партнерстві із Нікопольською міською радою.

Під час реалізації проекту «Музика змін» відбувалось проведення таких заходів:

1. Навчальні короткострокові курси і тренінги для дорослих за темами: «Попередження професійного вигорання. Конфліктологія», «Відповідальне батьківство. Діалог батьків з дітьми»; «Лідер. Спікер. Партнер».

2. Воркшопи в арт-студії «Творча планета», під час яких учасники брали участь у художній майстерні, долучились до пісочної анімації, грали на музичних інструментах (гітара, фортепіано), оволодівали технікою нунофелтінгу, відбїдували заняття з народно-прикладного мистецтва, вокальну студію, гончарну майстерню.

3. Соціокультурні заходи, а саме: «Ярмарок провайдерів освітніх послуг формальної і неформальної освіти в Нікополі», «Жива бібліотека», публічний квест «Ніч настає все оживає в бібліотеці і школі мистецтв», виставки творів мистецтва.

Загальна кількість учасників проекту з липня по листопад 2017 р. становила 1061 осіб (серед них 965 – жінки, 96 – чоловіки). Ця кількість втричі перевищила заплановану. Загалом у заходах Центру у 2017 р. взяли участь більше 3000 дорослих.

Другий приклад – це створення ініціативними громадянами у м. Миколаєві Центру «Європейська освіта дорослих» як громадської організації. Директором цього Центру є доктор педагогічних наук, професор О. Пехота. Діяльність цього центру спрямована на задоволення освітніх потреб дорослого населення м. Миколаєва. Відповідно зміст навчальних програм, які пропонує Центр, відображає інтереси різних цільових груп. Серед заходів, проведених Центром «Європейська освіта дорослих» такі: круглий стіл «Перспективи розвитку громадянської освіти в м. Миколаєві», організований спільно з Миколаївською обласною бібліотечною асоціацією; семінари-тренінги «Громада, яка навчається: європейський вимір»; ініціювання в м. Миколаєві проведення Форуму з громадянської освіти дорослих (на грантовій основі); інформаційне наповнення відкритої групи в соціальних мережах «Неформальна освіта дорослих в м. Миколаєві».

Третій приклад – це досвід створення Центру освіти дорослих у закладі вищої освіти як окремого структурного підрозділу. Так, 12 червня 2017 р. Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (відділ андрагогіки) спільно з Громадською спілкою «Українська асоціація освіти дорослих», Громадською організацією «Українська асоціація міст, що навчаються» і Запорізьким національним технічним університетом організовано й проведено регіональний круглий стіл «Освіта дорослих: тенденції розвитку в Запорізькому регіоні». Його метою було об'єднання громади університету і створення на його базі Центру освіти дорослих. У заході взяли участь 27 представників освітньої галузі, місцевого самоврядування, науковців і громадських діячів. Учасниками

охарактеризовано стан, представлено передовий досвід і окреслено перспективи розвитку освіти дорослих в Україні. Учасники наголосили на необхідності створення в Україні мережі міст, що навчаються.

Враховуючи актуальність положень і пропозицій, висловлених під час роботи круглого столу, учасниками підготовлено низку рекомендацій, а саме: 1) створити на базі Запорізького національного технічного університету «Центр освіти дорослих» з метою підвищення рівня загальних знань, соціальної активності, посилення позиції в професійній діяльності і розширення можливості участі населення в культурному, соціальному і політичному житті Запорізького регіону й країни в цілому; розпочати за участі Центру освіти дорослих процес створення мережі центрів освіти впродовж життя в Запорізькій області; налагодити співпрацю Центру освіти дорослих з Інститутом педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України з метою здійснення дослідницької і моніторингової діяльності та методичної роботи.

Налагодженню ефективної діяльності Центру сприяла співпраця з Інститутом педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Зокрема науковцями відділу андрагогіки Інституту розроблено Положення «Про Центр освіти дорослих у закладі вищої освіти». Угодою передбачено також проведення заходів щодо виявлення психолого-педагогічних умов реалізації науково-методичного забезпечення освіти впродовж життя дорослого населення; забезпечення науково-методичного супроводу освіти дорослих; визначення рівнів готовності дорослих до освіти впродовж життя.

Отже, вивчення досвіду діяльності центрів освіти дорослих в Україні дало змогу зробити такі висновки: центри освіти дорослих діють в Україні як заклади неформальної освіти; їхня діяльність спрямована на задоволення освітніх потреб різних категорій дорослого населення; створення освітніх програм для дорослих відбувається з урахуванням індивідуальних потреб слухачів, вимог ринку праці й працедавців.

Зауважимо, що стратегічною метою неформальної освіти дорослих в Україні є її гуманізація, звернення до проблематики людського буття, культурних цінностей не лише шляхом викладання обов'язкових або факультативних гуманітарних предметів у центрах освіти дорослих, але і за рахунок використання гуманітарної складової в загальнонаукових і загальнотехнічних дисциплінах післядипломного навчання фахівців. Упровадження загальнокультурних і соціокультурних компонентів у зміст навчальних курсів у форматі центрів освіти дорослих сприяє адаптованості

і соціальної зрілості дорослої людини, змінює її соціальну поведінку та надає можливість ефективно вирішувати соціальні завдання.

Неформальна освіта дорослих в Україні повинна бути інтегрована в національну рамку кваліфікації. Важливу роль у цьому процесі відведе-но взаємодії органів влади (насамперед профільних: Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики, Міністерства куль-тури, комітетів Верховної Ради тощо), наукових установ, закладів вищої освіти та громадських організацій. У подальшому вважаємо за необхідне проаналізувати досвід провайдерів таких форм освіти, серед яких важли-ву роль відіграють громадські організації в Україні.

АНОТАЦІЯ: Обґрунтовано актуальність проблеми освіти дорослих у сучасних соціально-економічних умовах. Проаналізовано пріоритетні напрями функціонування центрів освіти дорослих в Україні як закладів неформальної освіти. Узагальнено пріоритетність розвитку неформальної освіти дорослих в Україні. Визначено, що підґрунтя розробки нормативної і науково-методичної складових неформальної освіти дорослих складають комплексна оцінка, аналіз тематичного спектру освітніх потреб дорослих, а також можливостей їх задоволення, оцінка якості, територіальної і фінансової доступності різних типів освітніх програм. Висвітлено важливі аспекти діяльності центрів освіти дорослих. Акцентовано увагу на необхідності розширення кола провайдерів послуг з освіти дорослих. Охарактеризовано розвиток освіти дорослих у контексті реалізації міжнародних програм та виявлено перспективні тенденції у її утвердженні в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: доросле населення, освіта впродовж життя, освіта дорослих, формальна освіта дорослих, неформальна освіта дорослих, центри освіти дорослих

ABSTRACT: The article is devoted to the analysis of theory and practice of adult education in Ukraine. The author substantiates the urgency of adult education problems under modern socio-economic conditions in Ukraine. The analysis of the priority areas for functioning of adult education centers in Ukraine as non-formal education institutions. The priority of informal adult education development in Ukraine has been grounded. It is emphasized that a developmental basis for regulatory and scientific-methodical components of adult non-formal education are comprehensive assessment, analysis of the thematic spectrum of adult learning needs and opportunities for their satisfaction, quality assessment, territorial and financial accessibility of different types of educational programs. Some aspects of adult education centers activity have been shown in the article. The attention is drawn to the necessity of expanding the circle of providers giving adult education services. The article analyses the adult education development within the context of international programs realization and identifies the issues and perspective trends in adult education formation in Ukraine.

KEYWORDS: adult population, adult education, lifelong education, formal adult education, non-formal adult education, adult education center

Бібліографія

- Аніщенко, О.В. (2018). Моделі центрів освіти дорослих в Україні. В Л.Б. Лук'янова та ін. (Ред.), *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* (Вип.1, с. 22–35). Київ; Ніжин: ПП Лисенко М.М.
- Волярська, О.С., Пастушок, О.І. (2018). *Освіта дорослих у Польщі: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)*. Нікополь: ТОВ «Принтхаус «Римм».
- Кремень, В., Ткаченко, В. (2013). *Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження)* (2-ге вид., допов). Київ: Т-во «Знання» України.
- Лук'янова, Л.Б. (2011). *Концепція освіти дорослих в Україні*. Ніжин: ПП Лисенко М.М.
- Національний інститут стратегічних досліджень. (2018). *Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика: аналітична записка*. Взято з: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>.
- Прийма, С.М. (2016). Центри освіти дорослих у контексті переосмислення місії університету. *Педагогіка та психологія*, 52, 173–186.